

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Курилін Іван Ростиславович**

УДК 343.98

**Використання спеціальних знань  
при розслідуванні злочинів,  
які посягають на права інтелектуальної власності**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата юридичних наук**

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті внутрішніх справ, МВС України

**Науковий керівник**

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,  
лауреат Державної премії України у галузі науки та техніки

**Кузьмічов Володимир Сергійович**, Київський національний університет внутрішніх справ,  
проректор з міжнародних зв'язків

**Офіційні опоненти:**

доктор юридичних наук, професор

**Клименко Ніна Іванівна**,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,  
професор кафедри криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент

**Колонюк Віктор Петрович**,

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз,  
заступник директора з наукової роботи

Захист відбудеться “30” листопада 2007 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д  
26.007.01 у Київському національному університеті внутрішніх справ (03035, м. Київ,  
Солом'янська пл., 1)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного університету  
внутрішніх справ (03035, м. Київ, Солом'янська пл., 1)

Автореферат розісланий “24” жовтня 2007 року

**Вчений секретар**

спеціалізованої вченої ради

**Л.І. Казміренко**

## **ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ**

**Актуальність теми.** Сучасний рівень розвитку світового культурного простору характеризується активним обігом об'єктів інтелектуальної власності, які виступають не тільки як товар, але й джерело отримання незаконних доходів. В Україні вже сформувалась ціла галузь злочинного бізнесу, яка дає значні прибутки і не потребує великих капіталовкладень чи розробки складних механізмів вчинення злочинів.

У ході злочинної діяльності у сфері інтелектуальної власності порушуються, по-перше, права осіб, які створюють об'єкти інтелектуальної власності, по-друге, права суб'єктів, які є власниками прав на ці об'єкти, по-третє, права держави, яка недоотримує значну кількість податкових надходжень до бюджету, по-четверте, відбувається об'єднання злочинців, які порушують своєю діяльністю зазначені права, із злочинними групами, які відмивають кошти і використовують їх не тільки з метою незаконних обертів, але і в корупційних цілях.

Способи вчинення злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, мають свої особливості. Розслідування відповідних злочинних діянь обумовлює обов'язкове використання спеціальних знань фахівців. Відсутність у практичній діяльності правоохоронних органів методичних рекомендацій щодо використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності призводить до труднощів у протидії даним видам правопорушень.

Враховуючи важливість створення у нашій державі цивілізованого ринку об'єктів інтелектуальної власності та потреби практики розкриття та розслідування злочинів, виникає необхідність розглянути на рівні дисертаційного дослідження проблеми використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які порушують права інтелектуальної власності.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Обраний напрям дисертаційного дослідження ґрунтується на основних положеннях Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 рр., затвердженої Указом Президента України від 25 грудня 2000 року № 1376, а також указів Президента України від 30 січня 2002 року № 85/2002 „Про невідкладні заходи щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності в процесі виробництва, експорту, імпорту та розповсюдження дисків для лазерних систем зчитування” та від 27 квітня 2001 року № 285/2001 „Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні”. Тема дисертації зареєстрована у Координаційному бюро з проблем держави і права Академії правових наук України, включена до річних планів науково-дослідних і дослідницько-конструкторських робіт Київського національного університету внутрішніх справ.

**Мета і завдання дослідження.** Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних засад використання спеціальних знань як важливого елемента методики розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності.

Мета дисертації визначає такі завдання:

- уточнити поняття та розглянути види інтелектуальної власності, як об'єкта кримінально-правової охорони;
- систематизувати та провести порівняльний аналіз законодавства про інтелектуальну власність;
- охарактеризувати особливості криміналістичної характеристики злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, зміст її елементів;
- розкрити сутність і значення спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності;
- визначити порядок та умови використання спеціальних знань під час розслідування злочинів;
- конкретизувати процесуальні і непроцесуальні форми використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, і шляхи їх подальшого розвитку;
- узагальнити та систематизувати слідчу та експертну практику використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності;
- на основі позитивного досвіду визначити основні напрями удосконалення окремих форм використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності.

*Об'єктом дослідження* є діяльність з розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності.

*Предметом дослідження* є використання спеціальних знань при розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності.

*Методи дослідження.* Теоретичним фундаментом дисертації є діалектичний метод наукового пізнання, загальнонаукові та спеціальнонаукові методи.

При дослідженні криміналістичної характеристики злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, застосовувався системно-структурний метод. Методи формальної логіки дозволили усвідомити сутність спеціальних знань у розслідуванні злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, виявити їх ознаки і особливості, розглянути внутрішні закономірності розвитку, причини, що впливають на зміст і форми використання спеціальних знань. Використання історико-правового методу сприяло формуванню уявлень щодо генезису спеціальних знань, поглядів учених на розуміння предмета, форм, методів і суб'єктів використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності. Методи соціології застосовувались у вивченні діяльності з використання спеціальних знань у розслідуванні зазначених злочинів і узагальненні їх результатів шляхом вивчення



документів, опитування в формі анкетування та інтерв'ювання експертів-криміналістів, слідчих та оперативних працівників органів внутрішніх справ. Методи статистики використовувались для аналізу й узагальнення емпіричної інформації, що стосується теми дослідження.

Сформульовані у дисертації теоретичні висновки ґрунтуються на працях вітчизняних і зарубіжних учених у галузі криміналістики та судової експертології, кримінального права та процесу, кримінології та юридичної психології: Ю.П.Аленіна, В.П.Бахіна, Р.С.Белкіна, О.П.Бушана, В.Д.Берназа, Т.В.Варфоломеевої, А.Ф.Волобуєва, В.І.Галагана, В.Г.Гончаренка, Ю.М.Грошевого, А.В.Дулова, В.А.Журавля, Б.Д.Завидова, А.В.Іщенко, М.В.Костицького, Н.І.Клименко, В.П.Колонюка, В.О.Коновалової, І.І.Котюка, В.С.Кузьмічова, С.Ю.Лапіна, В.К.Лисиченка, В.Г.Лукашевича, Є.Д.Лук'янчикова, Г.А.Матусовського, О.Р.Михайленка, В.Т.Нора, М.В.Салтевського, М.Я.Сегая, С.М.Стахівського, В.В.Тіщенко, Ю.В.Трунцевського, В.О.Образцова, Л.Д.Удалової, Р.Б.Хаметова, В.Ю.Шепітька, В.І.Шиканова та ін.

*Емпіричну базу дослідження становлять дані статистичної звітності правоохоронних органів України за період з 1991 по 2006 рр., узагальнені результати вивчення методом анкетування матеріалів експертної, слідчої і судової практики. З цією метою проводилось вивчення 356 кримінальних справ у слідчих підрозділах та архівах судів різних регіонів України (Київська, Одеська, Вінницька, Дніпропетровська, Херсонська та Львівська обл.), а також опитування слідчих та оперативних працівників органів внутрішніх справ (всього проанкетовано 480 осіб).*

При підготовці дисертаційного дослідження використовувався власний досвід роботи автора на слідчих посадах в органах внутрішніх справ.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є першим в Україні монографічним комплексним дослідженням проблем використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності. У дисертації обґрунтовується низка нових теоретичних положень і висновків, які розширюють наукове уявлення про спеціальні знання, що використовуються під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, мають значення для криміналістичної науки та правоохоронної практики, зокрема:

*вперше:*

- з урахуванням авторського підходу розкриті організаційно-тактичні засади використання спеціальних знань у процесуальних та не процесуальних формах під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності;
- комплексно розглянуто теоретичні положення, правові основи та організаційні засади діяльності суб'єктів використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності;

*удосконалено:*

- порядок та умови використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності;

- підстави залучення спеціалістів до проведення окремих слідчих дій під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності;

*набуло подальшого розвитку:*

- вчення про генезис спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності;

- дані про окремі елементи криміналістичної характеристики розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності;

- напрями удосконалення порядку призначення та проведення судових експертиз під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності;

- критерії оцінки висновків експертів під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності;

- шляхи розв'язання проблемних питань використання спеціальних знань під час розслідування злочинів.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що на основі наданих розробок розширені положення криміналістичної науки щодо ефективного використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності.

Сформульовані в дисертації положення, висновки, рекомендації і пропозиції використовуються: у науково-дослідній роботі – для подальшого вдосконалення методики розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності; у навчальному процесі – при викладанні курсу “Криміналістика” та споріднених спецкурсів, підвищення кваліфікації викладачів юридичних навчальних закладів (акт впровадження Академії управління МВС України від 19.04.2007).

Результати дослідження позитивно оцінені та використовуються в практичній діяльності слідчого управління ГУ МВС України в м. Києві (акт впровадження СУ ГУ МВС України в м. Києві від 24.05.2007).

**Апробація результатів дисертації.** Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри криміналістики Київського національного університету внутрішніх справ, де дістала позитивний відзив. Основні положення дисертації доповідалися: на науково-практичних конференціях: „Актуальні проблеми підготовки керівних кадрів МВС України в світлі освітянської реформи” (м. Київ, 16 квітня 2004 року); „Входження України в європейський простір” (м. Київ, 14-15 травня 2004 року); „Україна 2005: поступальна хода до верховенства права” (м. Київ, 15 квітня 2005 року); „Правове забезпечення взаємодії оперативних підрозділів та слідчих апаратів у розкритті та

розслідуванні злочинів” (м. Київ, 27-28 квітня 2005 року), “Реформування права інтелектуальної власності у контексті розбудови України як правової держави” (м. Київ, 30 жовтня 2007 року).

**Публікації.** Основні положення дисертаційного дослідження оприлюднені у 6 наукових публікаціях, з яких 5 – статті у фахових виданнях, зареєстрованих ВАК України.

**Структура дисертації** обумовлена метою і завданнями дослідження, композиційно складається зі вступу, двох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (352 джерел) та 11 додатків (на 48 сторінках). Загальний обсяг дисертації 261 сторінка.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації, визначаються мета, завдання й методи дослідження, висвітлюється зв’язок роботи з державними програмами і науковими планами, визначаються наукова новизна і практичне значення одержаних результатів дослідження, вказуються конкретні форми їх апробації й впровадження в навчальний процес та практичну діяльність органів внутрішніх справ.

**Перший розділ „Поняття та сутність спеціальних знань, що використовуються під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності”** складається з трьох підрозділів.

У підрозділ 1.1. *„Правова характеристика злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності”*, зазначається, що у законодавчій практиці і спеціальній літературі різноманіття творчої діяльності та її результатів прийнято розподіляти на дві основні групи: *літературно-художню творчість* (твори науки, літератури, мистецтва, виконавську діяльність, створення фонограм, відеограм і програм мовлення) та *результати науково-технічної діяльності* (винаходи, корисні моделі, промислові зразки тощо), цю групу називають ще промисловою власністю. Отже, інтелектуальної власності складається із літературно-художньої та промислової власності.

Автор дійшов до висновку, що законодавство України про інтелектуальну власність практично сформоване. Це не розрізнена сукупність чинних нормативних актів, а достатньо цілісна система. До системи такого законодавства належать: 1) Конституція України; 2) міжнародні угоди; 3) закони України; 4) Цивільний та Кримінальний кодекси України; 5) підзаконні акти (Президента, міністерств і відомств).

До базових нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності належать закони України: „Про власність”, „Про авторське право і суміжні права”, „Про інформацію”, „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”, „Про інформаційні агентства”, „Про кінематографію”, „Про телебачення і радіомовлення”, „Про видавничу справу”,

„Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав на об’єкти права інтелектуальної власності”, „Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, „Про охорону прав на промислові зразки”, „Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”, „Про наукову і науково-технічну діяльність”, „Про охорону прав на сорти рослин”, „Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” та ін.

З урахуванням сучасного стану законодавства про кримінальну відповідальність захист інтелектуальної власності передбачений у ст. 176 КК України (порушення авторського права і суміжних прав), ст. 177 КК України (порушення прав на об’єкти промислової власності), ст. 229 КК України (незаконне використання товарного знака).

У підрозділі розглядаються особливості окремих структурних елементів криміналістичної характеристики злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності: предмет безпосереднього замаху; спосіб вчинення злочину; слідова картина; особа злочинця.

Способи незаконного використання знаку для товарів і послуг полягають в тому, що правопорушники розміщують (застосовують) чужий товарний знак або подібне з ним позначення: на товарах, на етикетках, упакованнях товарів, які виробляються, пропонуються до продажу, продаються, демонструються на виставках і ярмарках або в інший спосіб вводяться в оборот на території України чи зберігаються та (або) перевозяться із цією метою або ввозяться (імпортуються) на територію України; на документації (листах, договорах і т.п.), пов’язаної із введенням товарів в оборот; у пропозиціях до продажу товарів (оферти, рекламні пропозиції, вивіски при вході або усередині торговельної організації); у мережі Інтернет, зокрема у доменному імені й при інших способах адресації.

При незаконному використанні товарних знаків залишається багато матеріальних слідів. Насамперед, це підроблені етикетки (ярлики, наклейки), упаковання, тара, на яких незаконно використовується чужий товарний знак (найменування місця походження товару, попереджувальне маркування). Для цього, відповідно, використовується типографське устаткування, копіювально-множильна техніка, промислове устаткування (прес-форми та кліше, що використовуються для виготовлення тари й упаковки). Крім матеріальних слідів, залишаються й ідеальні сліди, зокрема, інформація, яка міститься в пам’яті співробітників спеціальної служби організації-правовласника, що відслідковує свій сектор ринку, які планово відвідували торговельні майданчики й записували, в яких з них збували контрафактний товар.

Вивчення слідчої та судової практики виявило, що особа, яка вчинила злочин, що посягає на права інтелектуальної власності, в абсолютній більшості випадків – це чоловіки. Понад половина осіб, які вчинили злочини, що кваліфікуються ст. 177 КК України мають повну вищу освіту. Водночас більшість осіб, які вчинили злочин, що кваліфікується ст. 229 КК України, мають загальну середню або професійно-технічну освіту. Отже, склади відповідних злочину мають

певний взаємозв'язок з рівнем освіти особи, яка вчинила цей злочин.

Найбільше осіб, які вчинили злочин, що кваліфікується ст. 176 і 177 КК України, є приватними підприємцями, бізнесменами або комерсантами. Наступною за величиною часткою осіб є службовці. Таку ж саму за розміром частку становлять працездатні особи, які ніде не працюють і не навчаються.

У підрозділі 1.2. „*Зміст спеціальних знань, які використовуються під час розслідування злочинів, що посягають на права інтелектуальної власності*” зазначається, що жоден випадок розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності не розслідується без використання спеціальних знань. Це пов'язано, перш за все, з тим, що діяльність з виявлення, розкриття та розслідування таких злочинів здійснюють фахівці в галузі юриспруденції, криміналістики та інших галузей наукових знань, яких вони набули навчаючись в юридичних навчальних закладах, під час стажування в правоохоронних органах, на курсах перепідготовки, а також у результаті власної практики.

Однак суб'єкт діяльності з виявлення, розкриття та розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності за межами своїх професійних знань зобов'язаний вдаватися по допомогу до фахівців у вирішенні питань, які належать до їх компетенції. Необхідність у залученні фахівців неюридичного профілю виникає тоді, коли власні можливості та знання, доступні методи й технічні засоби пізнання суб'єкта, навички застосування засобів та методів виявляються недостатніми для ефективного збирання, аналізу, оцінки й використання інформації, встановлення конкретних фактів, виявлення прихованих зв'язків, властивостей, ознак досліджуваних об'єктів, виконання інших завдань.

Проведений автором аналіз кримінальних справ про злочини, які посягають на права інтелектуальної власності показав, що для участі в процесуальних та непроцесуальних діях залучаються фахівці зі складу: співробітників судово-експертних підрозділів всіх рівнів та різної відомчої приналежності; компетентних працівників контролюючих органів; представників інших практичних, а також наукових та педагогічних колективів, які володіють глибокими знаннями у своїх галузях діяльності; приватних осіб. Такі фахівці надають суб'єктам діяльності з виявлення, розкриття та розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, допомогу у формі консультацій, порад, рекомендацій, передачі довідкової інформації, участі в підготовці та проведенні різноманітних не тільки слідчих чи судових дій, а й шляхом проведення лабораторних досліджень, обстеження підприємств, ділянок території та інших об'єктів, проведення контрольних перевірок й інших заходів.

До категорії фахівців, які сприяють суб'єктам діяльності з виявлення, розкриття та розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, відносять також фахівців, які проводять так звані “службові розслідування”, діючи в складі комісій. Суб'єкти

зазначеної діяльності використовують у своїй роботі акти й висновки комісій, одержують у них консультації, дають їм доручення на предмет вирішення тих питань, які належать до їх компетенції. У разі потреби вони можуть бути допитані на слідстві й у суді як свідки.

Дисертант дійшов висновку, що під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, використання спеціальних знань доцільно здійснювати шляхом: залучення фахівців до участі в процесуальній та іншій діяльності; проведення судових експертиз; проведення різних перевірок, обстежень; отримання довідок та консультацій у знаючих осіб; витребування та використання документів, які складають такі особи, у ході їх службової діяльності; допиту спеціалістів як свідків або судових експертів, якщо вони брали участь у проведенні судових експертиз.

Доцільним є залучення фахівців і для вирішення тих питань, які входять до компетенції суб'єкта розслідування. Необхідні консультації, поради, рекомендації практикам можуть надати й вчені-фахівці в галузі кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, судової бухгалтерії, цивільного права і процесу, захисту інтелектуальної власності.

Корисними є рекомендації та вказівки, які надаються прокурорами, які наглядають за слідством та дізнанням, що вивчають перевірочні матеріали та кримінальні справи, керівниками, а також досвідченими співробітниками вищестоящих оперативних та слідчих структур, які виїжджають на місця для надання допомоги в організації роботи з виявлення, розкриття та розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності. Особливо цінна така допомога в вирішенні питань, пов'язаних зі складними випадками кваліфікації вчиненого, дослідження речових доказів, пошуком осіб, які вчинили злочин в умовах неочевидності.

У підрозділі 1.3. *„Форми використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності”* зазначається, що кримінально-процесуальний закон визначає 2 основні форми використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, що посягають на права інтелектуальної власності: процесуальну та не процесуальну.

До процесуальної форми використання спеціальних знань у досліджуваній категорії злочинів відносяться призначення експертизи (ст. 75 КПК України) та участь спеціаліста у проведенні слідчих дій (ст. 128<sup>1</sup> КПК України).

Під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності спеціальні знання використовують не лише для отримання доказів, але і для одержання різноманітної орієнтуючої інформації, яка полегшує прийняття тактичних та процесуальних рішень у кримінальній справі. Це можливо в кількох різновидах діяльності правоохоронних органів: 1) в оперативно-розшуковій діяльності; 2) на стадії прийняття рішення про порушення кримінальної справи; 3) при проведенні досудового слідства; 4) у судовому розгляді кримінальної



справи.

Поширеною непроцесуальною формою використання спеціальних знань є залучення спеціаліста до участі в оперативно-розшукових заходах на етапі перевірки інформації про злочин та порушенні кримінальної справи.

Під час розкриття злочинних порушень прав інтелектуальної власності використовуються відомчі ревізії та розслідування. Вони проводяться поза рамками кримінального процесу за ініціативою органів управління держави чи іншого власника для встановлення фактів, що мають певне юридичне значення. З ініціативи органу дізнання до порушення кримінальної справи при підозрі на посягання на права інтелектуальної власності, або слідчого після порушення такої справи, з метою встановлення юридично значущих фактів, можуть призначатися ревізії та перевірки.

Перевірочні дослідження матеріальних об'єктів в стадії порушення кримінальної справи, як показує слідча і оперативно-розшукова практика, проводяться найчастіше в експертних установах за ініціативою органу дізнання для вирішення питання про порушення кримінальної справи при посяганнях на права інтелектуальної власності, коли встановити юридично значущі обставини можливо тільки в результаті застосування спеціального дослідження: техніко-криміналістичного, товарознавчого тощо.

Попереднє дослідження матеріальних слідів злочину на досудовому слідстві має місце у рамках проведення слідчих дій (як правило, під час огляду місця події) або одразу після їх закінчення і має на меті оперативне забезпечення слідства орієнтуючою інформацією для розкриття злочину, формування доказової бази, розшуку та затримання злочинця.

У дослідженнях, що проводять при перевірці обліків кримінальної реєстрації, виникає потреба як у процесі проведення оперативно-розшукових заходів до порушення кримінальної справи, так і під час досудового слідства у справах про розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності.

Поширеною непроцесуальною формою під час розслідування злочинів, що посягають на права інтелектуальної власності, є консультативна допомога фахівців. Така допомога можлива як до порушення кримінальної справи, так і після прийняття цього процесуального рішення.

**Другий розділ „Напрями використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності” складається з трьох підрозділів.**

У підрозділі 2.1. *„Участь спеціаліста при проведенні окремих слідчих дій, під час розслідування злочинів, що посягають на права інтелектуальної власності”* детально розглядаються особливості участі спеціалістів різного профілю під час проведення слідчого огляду, обшуку та виїмки, допиту, відтворення обстановки і обставин події, одержанні зразків для експертного дослідження та ін.

Автор відмічає, що за кримінально-процесуальним законодавством України слідчий на стадії досудового слідства є єдиним суб'єктом, який самостійно приймає процесуальні рішення у кримінальній справі і проводить слідчі дії (ст. 114 КПК України). Однак під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, нерідко у процесі виявлення, збору та закріплення доказів необхідні, крім правових, й інші спеціальні знання. Цими знаннями досконало володіють лише певні фахівці у галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла.

Враховуючи те, що слідчий під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, не може бути всебічно обізнаний в усіх галузях людської діяльності та досконало володіти всіма спеціальними знаннями, законодавець надає йому право при проведенні слідчих дій використовувати знання інших спеціалістів. Залучення спеціалістів на стадії досудового слідства врегульоване ст.ст. 66, 125, 128, 128<sup>1</sup>, 144, 168, 169 та ін. КПК України. Спеціаліст є функціональним помічником слідчого і його діяльність обмежується повноваженнями слідчого. Спеціаліст – це особа, яка не підміняє слідчого, а обізнана у певній галузі, покликана своїми спеціальними знаннями допомогти слідчому в усіх тих випадках, коли з питань, що мають значення для справи, необхідна його допомога.

Участь спеціаліста у слідчому огляді у справах про злочини, які посягають на права інтелектуальної власності розширює можливості слідчого у роботі зі слідами, забезпечує якісне виявлення, фіксацію, вилучення знайдених слідів і предметів, сприяє розшуку і викриттю злочинців.

Залучення спеціалістів до проведення обшуку у справах про злочини, які посягають на права інтелектуальної власності, обумовлюється необхідністю використання пошукових технічних засобів і спеціальних знань: а) при обшуку конструкційно-складних об'єктів (апаратури для копіювання фонограм чи компакт дисків, автотранспорту, комп'ютерних систем тощо); б) для оцінки призначення та вартості виявлених речей (невідомих речей, дорогоцінних металів, ювелірних виробів тощо); в) при застосуванні пошукових приладів для виявлення тайників чи пристроїв для відкривання сейфів і сховищ.

Під час одержання зразків для експертного дослідження спеціаліст допомагає слідчому: встановити скільки і яких зразків потрібно відібрати, визначити необхідні для цього спеціальні умови; підібрати матеріали, інструменти, пристосування, предмети та інше, що можуть знадобитися; безпосередньо отримати зразки; здійснити їх попереднє дослідження; упаковувати зразки; кваліфіковано зафіксувати в протоколі слідчої дії порядок відбору зразків; консультаціями з питань, пов'язаних з формуванням завдання експерту.

Проведене опитування слідчих та оперативних працівників органів внутрішніх справ показало, що при проведенні відтворення обстановки та обставин події, під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, вони, як правило залучають



спеціалістів у сфері інтелектуальної власності, однак досить часто безпосередньо використовують спеціальні знання у зазначеній сфері та консультуються із спеціалістами перед початком проведення зазначеної слідчої дії. Оперативні працівники використовують безпосередньо спеціальні знання у сфері інтелектуальної власності, головним чином тому, що рідко самостійно проводять таку слідчу дію.

У підрозділі 2.2. *„Особливості призначення і проведення окремих видів судових експертиз під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності”* автор обґрунтовує тезу, що судова експертиза визнається основною формою використання науково-технічних досягнень при розслідуванні кримінальних справ і призначається виключно після порушення кримінальної справи у випадках, коли для вирішення певних питань необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

Аналіз кримінальних справ показав, що під час розслідування злочинів досліджуваної категорії обов'язково призначається експертиза об'єктів інтелектуальної власності (100,0% випадків), а також судово-технічна експертиза (20,7% випадків), судово-товарознавча (6,9% випадків) і технічна експертиза документів (20,8% випадків). В основному, в ході розслідування призначаються судові експертизи, за допомогою яких досліджуються об'єкти інтелектуальної власності або їх упакування, рідше – експертизи, які допомагають доказувати причетність конкретних осіб до вчинення даного виду злочинів (судово-трасологічна, почеркознавча та ін.).

В ході дослідження виявлено особливості призначення експертизи об'єктів інтелектуальної власності, судово-лінгвістичної експертизи, експертизи комп'ютерів, носіїв і технологій, технологічної експертизи, почеркознавчої експертизи, техніко-криміналістичної експертизи документів, експертизи матеріалів і речовин, фотопортретної експертизи, фототехнічної експертизи, судово-економічної експертизи, експертизи голограм, товарознавчої експертизи, трасологічної експертизи.

Найчастіше проведення судових експертиз об'єктів інтелектуальної власності призначається в державні експертні заклади (72,4% респондентів), менше третини з них (27,6% респондентів) в недержавні (приватні). В основному це зумовлено тривалістю проведення експертиз в державних експертних закладах.

У підрозділі 2.3. *„Оцінка висновків експертів, під час розслідування злочинів, що посягають на права інтелектуальної власності”* доводиться положення, що у справах про злочини, які посягають на права інтелектуальної власності, істотне порушення кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз й складанні експертних висновків призводить до юридичного невизнання їх результатів. Водночас незначні порушення, що, як правило, стосуються регламентації складання експертного висновку, знижують вірогідність і аргументованість висновків, унеможливаючи їх оцінку. Найчастіше це призводить до

необхідності проведення інших процесуальних дій для однозначного вирішення питань, пов'язаних з необхідністю доказування у справі.

Дисертант зазначає, що у справах про злочини, які посягають на права інтелектуальної власності, закон не передбачає особливого положення експертних висновків серед інших доказів у справі. Підхід до їх оцінки такий же, як і для інших доказів.

У справах про злочини, що посягають на права інтелектуальної власності, умовно виділено кілька *етапів оцінки експертного висновку*: дотримання загальних процесуальних норм; оцінка самого висновку на предмет повноти, вірогідності й аргументованості висновків; відповідність висновків іншим наявним у справі доказам.

У підрозділі аналізуються особливості критеріїв вибору й оцінки інструментальних аналітичних методів дослідження при вивченні висновку судового експерта слідчим у справах про злочини, які посягають на права інтелектуальної власності. Крім цього, виявлено та проаналізовано особливості оцінки висновку судової експертизи матеріалів та засобів відео,- звукозапису у справах досліджуваної категорії злочинів. Автором проаналізовані й додатки до експертних висновків та особливості їх оцінки під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності.

## ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження на основі аналізу законодавства України, практики його застосування, а також вивчення і осмислення наукових праць з різних галузей права, сформульовано ряд наукових і практичних висновків, які на думку автора є певним внеском до криміналістичної методики розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, в аспекті використання спеціальних знань:

1. Законодавство України про інтелектуальну власність практично сформовано. Це не розрізнена сукупність чинних нормативних актів, а достатньо цілісна інкорпорована система. Нормативні акти нижчого рангу суголосні та не суперечать актам вищого рангу, що мають більшу юридичну силу. Виходячи з аналізу нормативно-правових норм, автором обґрунтовано, що інтелектуальна власність складається із літературно-художньої та промислової власності. З одного боку, в новому кримінальному законодавстві досягнуто детальної регламентації широкого кола можливих правопорушень, і це позитивно, однак, з іншого, воно ще містить значну кількість загальних, абстрактних, не конкретизованих кримінально-правових заборон.

2. У роботі охарактеризовані елементи криміналістичної характеристики злочинів, які посягають на інтелектуальні права. Показано взаємозв'язок окремих елементів криміналістичної характеристики – способів вчинення злочинів та слідової картини; предмету злочинного посягання

і особи злочинця.

3. Під спеціальними знаннями слід розуміти не загальновідомі в кримінальному процесі знання, набуті особою в результаті професійного навчання або роботи з певної спеціальності і використовуються для вирішення завдань кримінального судочинства.

4. Серед форм використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, що посягають на інтелектуальні права, переважають процесуальні. Це пов'язано з тим, що факт застосування спеціальних знань у ході розслідування відображається у процесуальних документах (постановах, протоколах слідчих і судових дій, висновках експертів), порядок складання яких визначений КПК України.

У діяльності із розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, призначення судової експертизи за своїм значенням є основною формою використання спеціальних знань, оскільки надає найбільше можливостей в застосуванні науково-технічних досягнень для вирішення завдань кримінального судочинства.

Поширеною непроцесуальною формою використання спеціальних знань є залучення спеціаліста до участі в оперативно-розшукових заходах.

5. Досліджені особливості проведення під час розкриття злочинів у сфері інтелектуальної власності слідчого огляду, обшуку та виїмки, одержанні зразків для експертного дослідження та інших слідчих дій, використання в їх ході спеціальних знань. Автором запропоновані рекомендації, які мають підвищити ефективність проведення окремих слідчих дій та використання спеціальних знань під час виявлення, розкриття та розслідування злочинів в сфері інтелектуальної власності.

6. Під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, найчастіше призначаються ідентифікаційні експертизи (експертиза об'єктів інтелектуальної власності, судово-технічна експертиза, судово-товарознавча, технічна експертиза документів та ін.). Більшість експертиз призначається за фактами порушення авторського права у формі незаконного відтворення та розповсюдження фонограм, відеогам, програм мовлення, комп'ютерних програм і баз даних на компакт-дисках, відео та аудіокасетах.

В процесі дослідження виявлено особливості призначення експертиз характерних для розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності: експертизи об'єктів інтелектуальної власності, судово-лінгвістичної експертиз, експертизи комп'ютерів, носіїв і технологій, технологічної експертизи та ін. Автором узагальнено зазначені особливості та запропоновано методичні рекомендації щодо порядку роботи з об'єктами, які у подальшому направляються на дослідження, порядку підготовки до експертизи, формулювання переліку типових запитань судовому експерту залежно від об'єктів дослідження, завдань та виду судової експертизи.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

1. *Курилін І.Р.* Основи використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених. – № 33. – Міліція України. – К., 2004. – С. 13–16.
2. *Курилін І.Р.* Поняття спеціальних знань, що використовуються під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності // Право і суспільство. – 2006. – Вип. 2. – С. 134–139.
3. *Курилін І.Р.* Особливості призначення судових експертиз для визначення контрафактності продукції // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 4. – С. 196–205.
4. *Таран О.В., Курилін І.Р.* Особливості проведення тактичних операцій при розслідуванні злочинної діяльності в сфері порушення авторського права і суміжних прав // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – Т. 20 (59). – №2. – Юридические науки. – Симферополь, 2006. – С. 36-44.
5. *Курилін І.Р.* Теоретичні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – Вип. 1., – С. 122–128.
6. *Курилін І.Р.* Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності // Правове забезпечення взаємодії оперативних підрозділів та слідчих апаратів у розкритті та розслідуванні злочинів: Матеріали міжвузівської науково-теоретичної конференції (м. Київ, 17-18 травня 2005 року). – К., 2005. – С. 122–124.

## **АНОТАЦІЯ**

**Курилін І.Р. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. – Київський національний університет внутрішніх справ, Київ, 2007.

Дисертацію присвячено актуальним проблемам використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності: поняттю та криміналістичній характеристиці злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності; поняттю спеціальних знань, які використовуються під час розслідування таких злочинів; правовим та організаційним засадам використання спеціальних знань; участі спеціаліста при проведенні

окремих слідчих дій; особливостям призначення і проведення окремих видів судових експертиз; оцінці висновків експертів під час розслідування злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності.

**Ключові слова:** інтелектуальна власність, злочини, які посягають на права інтелектуальної власності, спеціальні знання, спеціаліст.

## **АННОТАЦИЯ**

**Курилин И.Р. Использование специальных знаний при расследовании преступлений, которые посягают на права интеллектуальной собственности. – Рукопись.**

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. – Киевский национальный университет внутренних дел, Киев, 2007.

Диссертация посвящена актуальным проблемам использования специальных знаний при расследования преступлений, которые посягают на права интеллектуальной собственности: понятию и криминалистической характеристике преступлений, которые посягают на права интеллектуальной собственности; понятию специальных знаний, которые используются во время расследования таких преступлений; правовым и организационным основам использования специальных знаний; участием специалиста при проведении отдельных следственных действий; особенностям назначения и проведения отдельных видов судебных экспертиз; оценке выводов экспертов во время расследования преступлений, которые посягают на права интеллектуальной собственности.

Целью исследования является теоретическое обоснование и разработка основных направлений использования специальных знаний при расследовании преступлений, которые посягают на права интеллектуальной собственности.

На основе анализа нормативно-правовых актов Украины определено, что интеллектуальную собственность составляет литературно-художественное творчество и результаты научно-технической деятельности. Автор пришел к выводу, что законодательство Украины в сфере интеллектуальной собственности в целом сформировано. В работе указаны основные законодательные акты, регулирующие вопросы возникновения, прекращения и защиты прав интеллектуальной собственности. Указаны соответствующие уголовно-правовые нормы.

Диссертантом исследуются элементы криминалистической характеристики преступлений, посягающих на интеллектуальные права. Для конкретных преступлений охарактеризованы способы их совершения, следовая картина, личность преступника, показаны взаимозависимости между отдельными элементами криминалистической характеристики.

Обосновано положение, что расследование исследуемой категории уголовных дел обязательно сопровождается привлечением соответствующих специалистов и их специальных знаний. К ним относятся: сотрудники судебно-экспертных подразделений, компетентные работники контролирующих органов, представители научных и педагогических коллективов и прочие. Исследованы пути использования специальных знаний указанных специалистов.

При расследовании преступлений в интеллектуальной сфере специальные знания используются в процессуальной и непроцессуальной формах. В работе раскрыты особенности этих форм. Среди них преобладают процессуальные: назначение судебных экспертиз и привлечение специалиста к участию в следственных действиях. Такое состояние, по мнению автора, объясняется фактом фиксации данного процесса в процессуальных документах, четкой регламентацией порядка в Уголовно-процессуальном кодексе Украины.

Рассматривая участие специалиста в ходе осмотра места происшествия по делам о посягательствах на интеллектуальные права, автор отмечает расширение возможностей следователя в работе со следами, обеспечение более качественного выявления, фиксации и изъятия обнаруженных предметов.

Привлечение специалиста к проведению обыска по делам о преступлениях в сфере интеллектуальной собственности объясняется необходимостью квалифицированного использования поисковых средств: при исследовании аппаратуры, для выявления тайников или устройств для открывания сейфов и хранилищ.

Во время получения образцов для экспертного исследования специалист помогает следователю в непосредственном изъятии соответствующих образцов, их предварительном исследовании, упаковке, фиксации в соответствующем протоколе и предоставлении консультаций по поводу возможных вопросов для судебной экспертизы полученных образцов.

В работе рассмотрены особенности использования специальных знаний во время проведения воспроизведения обстановки и обстоятельств события при расследовании преступлений в сфере интеллектуальной собственности.

При проведении исследования выявлены особенности назначения экспертизы объектов интеллектуальной собственности, судебно-лингвистической экспертизы, экспертизы компьютеров, носителей и технологий, технологической экспертизы, экспертизы материалов и веществ, технико-криминалистической экспертизы документов, почерковедческой экспертизы, фотопортретной и фототехнической экспертиз, судебно-экономической экспертизы, экспертизы голограмм, товароведческой экспертизы, трассологической экспертизы.

Диссертант указывает, что по делам о преступлениях, посягающих на права интеллектуальной собственности, закон не предусматривает особенного положения для соответствующих экспертных выводов среди других доказательств по делу. Подход к их оценке

такой же, как и для других доказательств.

По делам о преступлениях в сфере интеллектуальной собственности определено несколько этапов оценки заключения эксперта: соблюдение общих процессуальных норм, непосредственная оценка самого заключения на предмет полноты, правдоподобности и аргументированности выводов, соответствие выводам другим доказательствам, имеющимся в деле.

**Ключевые слова:** интеллектуальная собственность, преступления, которые посягают на права интеллектуальной собственности, специальные знания, специалист.

## **SUMARY**

**Kurilin I.R. The usage of special knowledges in the process of investigation of the crimes, that encroach the rights of intellectual property. – Manuscript.**

Dissertation for the degree of the candidate of law in specialty 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensic expertise. Kyiv national university of foreign affairs, Kyiv, 2007.

The dissertation is devoted to the actual problems of usage of special knowledges in the process of investigation of crimes that encroach on intellectual property rights: the meaning and the criminal characteristics of the crime encroaching the rights of intellectual property, the meaning of special knowledges that are used during the process of investigation of such crimes, legal and organizational base of the usage of special knowledges, participation of the experts at carrying out some separate investigatory actions, the evaluation of the conclusions of the experts done in the process of investigation of the crimes, that encroach the rights of intellectual property.

**Key words:** intellectual property, crimes that encroach the rights of intellectual property, special knowledges, specialist